

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО-ЕМОЦІЙНИХ НАВИЧОК У ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

DEVELOPING OF SOCIO-EMOTIONAL SKILLS IN CHILDREN WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS

Стаття присвячена важливості розвитку соціально-емоційних навичок у дітей з особливими освітніми потребами. У статті детально розглядаються теоретичні основи та практичні аспекти цього процесу. Розкрито важливість розвитку соціально-емоційних навичок у дітей з особливими освітніми потребами. Зазначено, що цей аспект розвитку відіграє ключову роль у повноцінному і успішному житті цієї категорії дітей.

У статті розкрито сутність поняття «особа з особливими освітніми потребами» згідно чинного законодавства України та обґрунтовано поняття «дитина з особливими освітніми потребами». Особлива увага приділяється визначенню «соціально-емоційних навичок», яке включає в себе широкий спектр компетенцій, необхідних для успішної взаємодії з оточенням. У статті дано визначення «соціально-емоційні навички», яке включає в себе такі компоненти як емпатія, співпраця, саморегуляція, комунікація та інші.

Розкрито роль соціально-емоційних навичок у розвитку дітей з особливими освітніми потребами. У статті охарактеризовано, як ці навички впливають на якість життя дитини, її здатність до навчання, побудову міжособистісних відносин та успішну адаптацію в суспільстві. Стаття демонструє, як розвиток емпатії, співпраці, саморегуляції та інших соціальних навичок допомагає дітям з особливими освітніми потребами подолати труднощі та успішно інтегруватися в сучасному суспільстві.

Визначено основні аспекти, які варто враховувати при розвитку соціально-емоційних навичок у цієї категорії дітей, такі як: сприяння соціальній взаємодії, підвищення самосвідомості, зменшення стресу та конфліктів, покращення навчальних досягнень, підвищення благополуччя та інші.

Обґрунтовано шляхи формування соціально-емоційні навичок у розвитку дітей з особливими освітніми потребами. До основних шляхів віднесено: індивідуальний підхід, використання різноманітних технік та методів навчання, підтримка вчителів, батьків та інших фахівців, практики з розвитку соціально-емоційних навичок. Окреслено важливість використання в освітньому процесі рольових ігор, групової роботи, соціальних історій, арт-терапевтичних технік та вправ з формування соціально-емоційних навичок, які сприяють розвитку емпатії, співпраці, саморегуляції та інших важливих навичок. Надано рекомендації щодо ефективних стратегій та підходів до розвитку соціально-емоційних навичок у дітей з особливими освітніми потребами. У статті розкрито аспект врахування важливості індивідуального підходу та особливостей кожної дитини та створення сприятливого освітнього середовища.

Ключові слова: соціально-емоційні навички, особливі освітні потреби, діти з особливими

освітніми потребами, розвиток дитини, інклюзивна освіта.

The article is devoted to the importance of developing socio-emotional skills in children with special educational needs. The article examines in detail the theoretical foundations and practical aspects of this process. It reveals the importance of developing socio-emotional skills in children with special educational needs. It is noted that this aspect of development plays a key role in the full and successful life of this category of children. The article reveals the essence of the concept of "a person with special educational needs" according to the current legislation of Ukraine and substantiates the concept of "a child with special educational needs". Particular attention is paid to the definition of "socio-emotional skills", which includes a wide range of competencies necessary for successful interaction with the environment. The article defines "socio-emotional skills", which include components such as empathy, cooperation, self-regulation, communication, and others.

The role of socio-emotional skills in the development of children with special educational needs is revealed. The article describes how these skills affect a child's quality of life, their ability to learn, build interpersonal relationships, and successfully adapt to society. The article demonstrates how the development of empathy, cooperation, self-regulation, and other social skills helps children with special educational needs overcome difficulties and successfully integrate into modern society.

The main aspects that should be considered when developing socio-emotional skills in this category of children are identified, such as: promoting social interaction, increasing self-awareness, reducing stress and conflict, improving academic achievement, and increasing well-being. The ways of forming socio-emotional skills in the development of children with special educational needs are substantiated. The main ways include an individual approach, the use of various teaching techniques and methods, support from teachers, parents and other specialists, and practices for developing socio-emotional skills. The importance of using role-playing games, group work, social stories, art therapy techniques, and exercises for developing socio-emotional skills in the educational process is outlined, which contribute to the development of empathy, cooperation, self-regulation, and other important skills. Recommendations are given on effective strategies and approaches to developing socio-emotional skills in children with special educational needs. The article reveals the aspect of taking into account the importance of an individual approach and the characteristics of each child, as well as creating a supportive learning environment.

Key words: socio-emotional skills, special educational needs, children with special educational needs, child development, inclusive education.

УДК 376.091.8:159.922.7
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/78.2.13>

Черкасова О.В.,
вчитель-методист вищої кваліфікаційної категорії,
вчитель дефектолог
Комунального закладу
«Богодучівська спеціалізована школа»
Харківської обласної ради

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Трансформаційні зміни та глобальні виклики в сучасному світі вимагають від освіти кардинальної перебудови. Відійшовши від традиційної моделі, зосередженої на передачі знань, сучасна школа повинна стати простором для всебічного розвитку особистості, окрім академічних знань, здобувачі освіти мають опановувати широкий спектр життєвих навичок, таких як критичне мислення, креативність, комунікація, співпраця та емоційний інтелект. Це особливо актуально для дітей з особливими освітніми потребами, які часто відчувають соціальну ізоляцію. Формування позитивних соціальних зв'язків, соціальних та емоційних компетентностей та вміння співпрацювати є ключовими факторами успішної інтеграції таких дітей у суспільство. Розвиток соціальних навичок є невід'ємною частиною інклюзивної освіти, що допомагає подолати соціальну ізоляцію та сприяє формуванню важливих життєвих навичок, необхідних для успішної адаптації в суспільстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різноманітні аспекти корекційної педагогіки та інклюзивної освіти розкрито в наукових працях таких українських дослідників, як Г. Білавич, В. Бойко, О. Борейко, Л. Будяк, І. Гевко, С. Миронової, О. Передмови-Главацької, С. Сидоренко, З. Шевців, С. Шевченко та інших; питання важливості формування соціально-емоційних навичок в осіб з особливими освітніми потребами порушено в наукових розвідках: Т. Дучимінської, Г. Дьоміної, М. Коць, І. Кравцової, А. Кульчицької, А. Любащенко, Л. Руденко та інших.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проте, незважаючи на значний обсяг досліджень в галузі інклюзивної освіти, залишається недостатньо вивченим питання розвитку соціально-емоційних навичок у дітей з особливими освітніми потребами, особливо в сучасних умовах.

Мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні особливостей розвитку соціально-емоційних навичок у дітей з особливими освітніми потребами.

Виклад основного матеріалу. Розвиток соціально-емоційних навичок в сучасному світі є фундаментальним аспектом розвитку кожної дитини, незалежно від її особливостей. Для дітей з особливими освітніми потребами (ООП) цей аспект набуває особливої актуальності, оскільки допомагає їм успішно інтегруватися в суспільство. Керуючись Законом України «Про освіту» розглянемо детально, що означає термін особа з особливими освітніми потребами. У статті 23, що регулює забезпечення реалізації права на освіту осіб з особливими освітніми потребами, зазначено, що «особа з особливими освітніми потребами – це особа, яка потребує додаткової постійної чи тимчасової

підтримки в освітньому процесі з метою забезпечення права на освіту, сприяння розвитку особистості, поліпшення стану здоров'я та якості життя, підвищення рівня участі у житті громади» [2].

Тоді керуючись чинним законодавством можемо зазначити, що «дитина з особливими освітніми потребами» – це особа до 18 років, що потребує постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі. Погоджуємося з твердженням колективу авторів Н. Ярмоли, Л. Коваль-Бардаш, Н. Компанець та інших, що діти з особливими освітніми потребами – це особи до 18 років, які мають різні відхилення у фізичному, розумовому або психічному розвитку, що ускладнюють процес навчання. Ці відхилення можуть бути пов'язані з порушеннями зору, слуху, мовлення, рухів, інтелекту, емоцій тощо. Такі діти потребують спеціальних умов навчання та індивідуального підходу, щоб максимально реалізувати свій потенціал [1, с. 15]. Зазначимо, що відхилення можуть бути як постійними, так і тимчасовими. Сучасний підхід до освіти таких дітей базується на принципах інклюзії та передбачає створення індивідуальних навчальних програм, використання різних методів і прийомів навчання, а також надання необхідної додаткової підтримки. Крім того, важливо розвивати соціальні навички та сприяти соціальній інтеграції дітей з особливими освітніми потребами.

Таким чином, діти з особливими освітніми потребами мають різноманітні потреби, які вимагають комплексного підходу, що включають не лише адаптацію до навчального процесу, а й розвиток соціально-емоційних навичок.

Соціально-емоційні навички грають важливу роль у розвитку дітей з особливими освітніми потребами, так як вони допомагають взаємодіяти з іншими людьми, вирішувати конфлікти, регулювати емоції та швидко адаптувати до нових умов. Діти з особливими потребами можуть мати складнощі у розвитку цих навичок, тому важливо надавати їм підтримку та сприяти їхньому розвитку.

Згідно з визначенням ОЕСР, соціально-емоційні навички – це сукупність особистісних якостей та вмінь, які розвиваються протягом життя і є ключовими для успішного навчання, міцних соціальних зв'язків, професійної реалізації та особистого благополуччя [3].

Соціально-емоційні навички включають в себе різні аспекти, такі як спілкування, емпатія, самоконтроль, вміння співпрацювати та вирішувати конфлікти. Ці навички допомагають дітям будувати стосунки з іншими людьми, розвивати взаєморозуміння та вирішувати проблеми шляхом спільних зусиль.

Розвиток соціально-емоційних навичок у дітей з особливими освітніми потребами є надзвичайно важливим, оскільки ці навички впливають на їхнє загальне благополуччя, успішність у навчанні та

соціальну адаптацію. Окреслимо деякі аспекти, які підкреслюють важливість цього процесу: сприяння соціальній взаємодії (допомагають дітям з особливими потребами легше спілкуватися, встановлювати контакти з оточуючими та взаємодіяти з ними, що сприяє їхній соціалізації та відчуттю приналежності до відповідної соціальної групи); підвищення самосвідомості (допомагають дітям розуміти свої власні емоції, вміти керувати ними та адекватно реагувати на них, що сприяє підвищенню їхньої самосвідомості та впевненості); зменшення стресу та конфліктів (соціально-емоційні навички допомагають дітям з особливими потребами краще управляти стресом, вирішувати конфлікти та встановлювати позитивні взаємини з іншими людьми); покращення навчальних досягнень (розвинуті соціально-емоційні навички допомагають зосередитися на навчанні, сприймати інформацію краще та співпрацювати з однокласниками та вчителями); підвищення благополуччя (соціально-емоційні навички допомагають дітям з особливими освітніми потребами краще адаптуватися до змін, вирішувати проблеми та досягати своїх цілей) тощо.

Таким чином, розвиток соціально-емоційних навичок у дітей з особливими освітніми потребами є ключовим елементом їхнього успішного розвитку та адаптації у суспільстві.

Важливо стимулювати розвиток цих навичок у дітей з особливими освітніми потребами, окреслимо деякі шляхи формування цих навичок з означеної категорії:

По-перше важливо пам'ятати про індивідуальний підхід. Кожна дитина унікальна, тому важливо розуміти її потреби та можливості, розробляти індивідуальні програм та стратегій, спрямованих на розвиток конкретних соціально-емоційних навичок.

По-друге в освітньому процесі використовувати рольові ігри та симуляції: Ці методи дозволяють дітям відтворювати реальні ситуації та вправлятися у спілкуванні, вирішенні конфліктів та виявленні емоцій. За допомогою рольових ігор можна відпрацьовувати різні соціальні ситуації, вчити дітей адекватно реагувати на них.

По-третє використовувати у освітній діяльності соціальні історії, що є ефективним інструментом, який допомагає дітям зрозуміти соціальні ситуації та навчитися правильно поводитися в них. Соціальні історії допомагають дітям зрозуміти соціальні норми та правила поведінки, а також розвивають у них здатність до передбачення ситуацій.

По-четверте використовувати групову роботу. Групові заняття сприяють розвитку навичок співпраці, комунікації та взаємодопомоги. Спільні завдання можуть сприяти розвитку співпраці, емпатії та комунікаційних навичок у дітей з особливими потребами. Важливо створювати атмосферу довіри та підтримки в групі.

По-п'яте важливо використовувати різноманітні методи навчання. Використання різноманітних підходів допомагає кожній дитині знайти оптимальний спосіб засвоєння матеріалу. Наприклад на заняттях можна використовувати елементи арт-терапевтичних технік, картки емоцій та інші техніки та вправи на розвиток соціально-емоційних навичок.

По-шосте підтримка вчителів, батьків та інших фахівців. Важливо, щоб педагоги та батьки були підтримкою для дітей у їхньому розвитку соціально-емоційних навичок. Спільна робота з дітьми, похвала за досягнення та позитивне ставлення можуть стимулювати їхній прогрес. Спільна робота, позитивне підкріплення та створення сприятливої атмосфери сприяють досягненню позитивних результатів.

По-сьоме, практикувати розвиток емпатії, прислухатися до власних емоцій, тіла тощо. Важливо вчити дітей з особливими потребами сприймати та розуміти власні почуття, емоції та інших людей. Це допомагає розвивати емпатію та краще взаєморозуміння з оточуючими. Важливо вчити дітей розпізнавати свої емоції, реагувати на них та вміти керувати ними.

Загалом, розвиток соціально-емоційних навичок у дітей з особливими освітніми потребами вимагає індивідуального підходу та підтримки з боку оточуючих. Ці навички є важливими для успішного взаємодії у суспільстві та досягнення особистого розвитку.

Висновки. Отже, розвиток соціально-емоційних навичок у дітей з особливими освітніми потребами є одним із важливих завдань сучасної освіти. В умовах постійних змін і викликів сучасності, формування вміння ефективно взаємодіяти з оточенням, керувати своїми емоціями, реагувати на емоції інших та адаптуватися до нових ситуацій набуває особливої актуальності. Розвиток соціально-емоційних навичок тісно пов'язаний з усіма іншими аспектами розвитку дитини, включаючи когнітивний, фізичний та мовленнєвий. Для дітей з особливими освітніми потребами, формування цих навичок є особливо важливим, оскільки допомагає їм компенсувати певні труднощі та досягти більшої самостійності. Вміння ефективно спілкуватися, співпрацювати та керувати своїми емоціями є ключовим фактором їхнього успіху в навчанні та житті. Індивідуальний підхід, врахування специфічних потреб кожної дитини та створення сприятливого освітнього середовища є ключовими факторами успішного розвитку цих навичок.

Перспективами подальших досліджень в цій галузі стане розробка більш ефективних стратегій та індивідуальних методик розвитку соціальних навичок у дітей з особливими освітніми потребами у спеціалізованих школах.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Діти з особливими освітніми потребами у загальноосвітньому просторі / навчально-методичний посібник / авт.: Н. Ярмола, Л. Коваль-Бардаш, Н. Компанець, Н. Квітка, А. Лапін. Київ: ІСПП імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 2020. 208 с.
2. Закон України «Про освіту» від 16.07.2019 р. № 2145-VIII. Дата оновлення: 15.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text18> (дата звернення: 15.12.2024).
3. Що таке соціально-емоційні навички? URL: <https://www.edcamp.ua/shcho-take-sotsialno-emotsijni-navychky/> (дата звернення: 15.12.2024).